

Marius-Adrian NICOARĂ

Doctor în istorie, membru asociat al Academiei Oamenilor de Știință din România, Directorul Centrului de Științe Istorice și Arheologie al Institutului European pentru Cercetări Multidisciplinare.

ANIVERSAREA UNIRII BASARABIEI. DISCURSUL ROSTIT DE ALEXANDRU MARGHILOMAN LA BANCHETUL DE LA ATHENEE PALACE

În anul 1924, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani și a aniversării Unirii Basarabiei cu România, Alexandru Marghiloman a fost sărbătorit de rude, prieteni și apropiați în București, la Athene Palace, ocazie cu care a rostit emoționantul discurs *Aniversarea Unirii Basarabiei*.

Cu acest prilej a fost onorat cu o medalie jubilară și un volum omagial. Cartea se numește *Lui Alexandru Marghiloman, omagiu cu prilejul unei îndoite aniversări. Prietenii și admiratorii lui*, fiind editată la Tiparul Cultura Națională, din București, în 1924. Ea are un conținut de 179 de pagini, plus două file, una consacrată cuprinsului și o alta datelor tipografice.

Pentru că în volum sunt inserate fizic trei fotografii tip portrete ale lui Alexandru Marghiloman și una de grup (celebra fotografie intitulată *Recepțiunea de la Cercul Militar din Chișinău cu prilejul Unirii Basarabiei, 27 Martie 1918*) sunt menționate în foaia de final și Clișeele Marvan.

Conform cuprinsului, studiile din volum sunt scrise de: *General Hârjeu, C. Meissner, Las-căr Antoniu, B. Catargi, I.A. Bassarabescu, Nicolae C. Budișteanu, A. Corteanu, Al. Kiriacecu, Dr. Livius Linția, Leonida Mavrojanni, Doctorul Metzulescu, N. Mihăescu-Nigrim, M. N. Panu, Rădulescu-Motru Doctorul Riegler, August Scri-*

ban, H. Stahl, M. Theodorian Carada, Panait Vizanti.

Urmează *Fragmente din discursurile lui Alexandru Marghiloman*, precizarea *O pagină de istorie*, apoi fotografia de grup de la Chișinău și *Aniversarea Unirii Basarabiei–Discurs rostit de d/l. Al. Marghiloman la Banchetul de la Athenee Palace.*

Pentru autenticitatea mesajului, păstrăm forma originală a discursului lui Alexandru Marghiloman și, în final, atașăm o reproducere a paginii de gardă a cărții.

„ANIVERSAREA UNIRII BASARABIEI.

Discurs rostit de d-l. Al. Marghiloman la banchetul de la Athenee Palace

NE-AM adunat ca să cinstim data, pentru totdeauna memorabilă, de 27 Martie 1918, când Basarabia a reintrat în sânul Patriei-mume. Dacă prin prisma luminoasă a acestui act măreț zăriți și pe pionierul care a netezit căile și-i fa-ceți caldele urări pe care le-ați rostit odinioară, vă exprim și eu, din adâncul inimii, profunda mea recunoștință.

Ce a fost unirea Basarabiei cu Moldova în clipa cand ea s'a produs?

Nu uitați că a fost prima zare de lumină care străbăteț cerul negruși mohorât care de 18 luni apăsă peste întreaga Românie. A fost picătura de rouă care a căzut pe buzele fripte de friguri ale României sângerânde. Și a fost mai presus de toate *vestirea resurecțiunilor totdeauna posibile*.

Da, domnii mei. Când într'un neam de o sută de ani despărțit de ai săi, în mijlocul prăbușirii catastrofale a unui mare imperiu, pe un pământ bătătorit de dezertori cari fug de pe front, pe holdele pustiite de banditisme, în mijlocul năruirii tuturor autorităților, un popor, se adună, nechemat de nimeni, și, din clipa dintâiu, își proclamă *legitimitatea lui moldovenească*, când un fenomen de felul acesta se petrece, toată Românimea poate să aibă încredere, oricari ar fi ceasurile maștere, în viitorul ei. Și când, astăzi, un imperialism sovietic – vorbele rîd câteodată de a se găsi astfel asociate – când un imperialism sovietic contestă Basarabiei legitimitatea ei moldovenească, contestă temeiul actului prin care ea s'a alipit de Patria-Mumă, ar fi fost bine ca să ne gasim toți laolaltă, acolo la Chișinău.

Dacă aș fi avut cinstea să fiu în guvern, cel dintâiu gând al meu ar fi fost să rog pe Moștenitorul Tronului – El, care reprezintă perenitatea monarhică în România – care trebuie să meargă de frunte cu perpetuitatea alipirii Basarabiei de Patria-Mumă – și l-aș fi rugat să fie în fruntea noastră la sărbătorirea deacolo, și aș fi întins o mână, nu preșidenților de Consiliu, dar tuturor oamenilor cari au contribuit la eliberarea și unirea Basarabiei. M'aș fi adresat tuturor partidelor și le-aș fi zis: pentru 48 de ore nu mai suntem în granițele unui partid politic, ci suntem în limitele României-Mari. Și acolo, la Chișinău, în fața amenințărilor am fi putut afirma solidaritatea noastră: dinastie, factori răspunzători și popor, solidaritate care ar fi inspirat respect tuturor, dar care, cu deosebire, ar fi dat o cheazășie puternică noroadelor diverse din Basarabia că ceea ce s'a făcut, s'a făcut pentru eternitate.

Eu unul, domnii mei, nu m'am oprit la puțina delicateță a protocolului întrebuintat, și n'am pus decât o singură condiție: să-mi fie în-

găduit mie să răspund lui Cicerin și lui Krestinski. Mi s'a refuzat acest drept. Guvernul, înțelept cum îl știți, și prevăzător, cum îl cunoașteți, a judecat că eră bine ca sărbătoarea de acolo să fie o simplă sărbătoare a familiei liberale.

E bine că e așa. Se cuvine ca aceia cari, cu mâna lor, au scris fără nici o ezitare pecetluirea pentru vecie a Basarabiei în împărăția rusească, ca aceia cari, după ce Basarabia s'a eliberat, n'au făcut și nu fac nimic pentru dânsa, se cuvine ca numai membrii acelei familii, smeriți, să se ducă să sărute pragul sălii în care s'a făptuit marele act al realipirii Basarabiei.

Iar noi, domnii mei, cari n'avem de făcut nici un act de contrițiune, e bine să sărbătorim aniversarea eliberării Basarabiei aici, în sânul familiei care niciodată, în gândirea ei politică, n'a despărțit Basarabia de Ardeal.

Nu sunt numai vorbe, și trebuie să reamintesc faptele:

Eră în 1915. A venit la mine un profesor, d-l Alexis Nour – nu știu pe unde se găsește, căci aș fi fost foarte fericit să-l văd aici. El alcătuiuse o hartă admirabilă a Basarabiei unde, în forma cea mai plastică și servindu-se numai de documente rusești – insist: numai de documente rusești – ajunsese să stabilească că în Basarabia sunt 2 milioane de Moldoveni față de 85.000 Ruși și 210.00 Ucrainieni; restul, felurite neamuri până la totalul de 3 milioane.

Harta aceasta, aprobată de Societatea de Geografie, n'a putut să fie editată cu ajutorul nici unei instituțiuni oficiale de cultură din România. Și eu, simplu particular, din fondurile mele, am editat harta; iar deatunci ea a fost pe mesele tuturor conferințelor, se găsește în toate cancelariile și harta aceea este documentul cel mai temeinic pentru acei cari vreau să descurce problema naționalităților în Basarabia.

Mai târziu, la 1915, în Decembrie, în Senatul României, când se întrezăriă politica pe care și-o croir guvernul, dela tribuna Senatului am avut curajul să spun că dacă s'au descris suferințele Ardealului de ce nu ne gândim și la suferințele Basarabiei? Noi Românii avem revendicări spre Apus dar le avem și spre Răsărit.

Alexandru Marghiloman

Făceam apel la toți și le spuneam: glasul care nu se mai aude nu cumva a încetat de a fi un glas care geme?

Și trebuia curaj să spui aceasta, domnilor, pentru că, pe vremea aceea eram deja „trădătorul”!

Iar când, după intrarea în războiu a Turciei, a trecut prin București ambasadorul rus dela Constantinopol și împreună cu el un simpatice ministru au venit la mine și mi-au pus chestiunea drept: „Socotești, d-le Marghiloman, că idealul României se poate oare infăptui fără

victoria Antantei?” Eu am întrebat: „Care ideal? Pentru că România are un ideal și peste Prut și peste Carpați!”

Atunci mi s’au zis vorbele amare: „Despre Basarabia nu mai e de vorbit; s’a pecetluit soarta ei”. Cuvintele acestea au răsunat multă vreme în inima mea ca clopotul morților și poate că amintirea acestor clopote mi-a dat mai târziu vioiciunea și agerimea cu care am îmbrățișat chestiunea Basarabiei.

Da, domnii mei, am crezut noi că nu e o incompatibilitate între diferitele aspirațiuni ale țării și am crezut că putem căpătr și din stânga și din dreapta fără să sacrificăm dreapta în profitul stângerii.

Și aci mă explic cu frații Ardeleni față de cari aș de mult s’au *denaturat* ideile mele, că multă vreme ei au văzut în mine un adversar, iar nu un frate luminat.

Dacă erau de seriat aspirațiunile noastre, nu mă ascund: întâiu alergam spre Basarabia și mai pe urmă spre Ardeal.

Pentru ce? În Ardeal, o limbă care nu se stinge, o cultură care, grație admirabilei preoțimii și învățătorilor de acolo, înfloriă; în Ardeal, un popor economiceste viguros cu instituțiuni bine construite, un popor care ajunsese să contopească el economiceste pe Unguri și să puie el țărmiure la impietările săsești. Un popor ca acela, putea încă aștepta, dacă era o absolută necesitate, sfârșitul unei domnii imperiale, pe când Barabia nu mai putea aștepta!

În Basarabia, de 100 de ani clasa conducătoare absolut rusificată. Cu tristeță, un patriot, Ioncu, spunea, la un congres în Kiev, că toate căpeteniile Basarabiei ajunse în Dumă sau în Consiliul imperial, cheme-se Krupenski, Purișkievici, erau cei mai aprigi susținători ai politicei imperiale pentru desnaționalizarea Basarabiei. Comerțul Basarabiei, în mână de străini. Și cari străini? Străini de aceia pe cari din când în când pravoslavnică Rusie, pe cale de pogromuri, îi aducea la smerenia voită pentru ca totdeauna ei să fie un instrument în mâinile poliției. Iar poporul de jos, singurul care mai păstrase intact talismanul limbii și al bisericii, eră pe cale de a le uită și pe acestea pentru că, una câte una,

i se smulgeau din biserici cărțile românești pentru a fi înlocuite cu cărți rusești. Lucrul, domnii mei, ajunsese până acolo încât, atunci când s’a prezentat în Dumă o lege pentru naționalizarea școalelor, în cele 12 națiuni pomenite, Basarabia nu eră cuprinsă! Da, eră o credință absolută în cercurile de sus ale Rusiei, că nu mai există biserică moldovenească în Basarabia.

Și când, domnii mei, țara aceea era cu sufletul pe buze, credețimă, nu era impietate față de idealul nostru când gândiam că, înainte de toate, trebuie să luptăm pentru Basarabia! În caz de primejdie, care este copilul care dintâi aleargă la poalele mamei sale ca să se apere? Este copilul cel slab, copilul cel crud și numai pe urmă vine băiețandru, flăcăul. Copilul bolnav, Basarabia, trebuia întâiu ajutat pentru că flăcăul Bănățean, flăcăul Ardelean aveau puterea încă să aștepte.

Domnii mei, ce să mai răsfoim trecutul? A fost o pronie cerească mai înțeleaptă decât concepțiunea oamenilor, care a învățat așa evenimentele secolului că deodată s’a realizat visul celui mai visător patriot și deodată am avut în brațele noastre și Ardealul, și Banatul, și Bucovina, și Basarabia.

Dacă am reamintit acest trecut este numai ca să afirm aici că, în chestiunea Basarabiei, noi avem precădere pentru a o sărbători, noi avem precădere pentru a restabili adevărul istoric.

Cum s’a realizat unirea? E de un viu interes astăzi, când tot procesul e din nou adus la bară lumii, ca să i se cunoască toate fazele și să se răscolească toate filele.

Căzuse imperiul. Guvernul trecător al lui Kerenki se clatină, eră Rusia în ajunul evenimentului bolșevismului. Deodată, asupra inițiativei unui soviet moldovenesc din Odesa, se adună la Chișinău, în Octombrie 1917, congresul tuturor Moldovenilor din toată Rusia. O mișcare pornită dela popor.

În congresul acesta în care erau reprezentate toate breslele, toate armele, toate clasele, prima gândire a congresului a fost să reia numele de „moldovenesc” și să proclame Basarabia autonomă politiceste și ca teritoriu.

Este foarte interesant să știți cum s’a motivat această rezoluțiune:

„Având în vedere cultura națională a neamului moldovenesc, trecutul său istoric; plecând dela principiul proclamat de revoluțiune că fiecare popor are dreptul de a dispune de soarta sa pentru a realiza o unire mai strânsă a poporului moldovenesc, primul congres al Moldovenilor din toată Rusia în unanimitatea a decis: Basarabia se bucură deacé înainte de autonomie teritorială și politică”.

Acesta este, domnii mei, prologul alipirii Basarabiei.

Acest vot al unui popor, neinfluențat de nimeni, încălzit numai de simțământul național, conține în germenii desfășurarea istorică a tot ceea ce s'a petrecut deatunci. Și când te gândești că Cicerin și Krestinki tăgăduesc spontaneitatea alipirii Basarabiei de Moldova, aș zice că nu cunosc istoria contimporană a țării lor, ori atunci păcătuiesc contra adevărului.

A doua grijă a acestui congres a fost de a convocă un Sfat al Țării care să ocârmuească treburile Basarabiei.

Cu câtă înțelepciune acest congres dozează reprezentanța în Sfatul Țării! El hotărăște că vor fi 120 deputați: 68 din partea Moldovenilor, restul reprezentanți ai tuturor minorităților etnice. Exact, proporțiunea dintre neamuri. Și congresul acesta, deșieșit din revoluțiune, proclamă mai sus de oricine dreptul tuturor minorităților să participe la vieța comună. El rezervă 10 locuri și pentru Moldovenii de peste Nistru.

Se aleg deputați din toate breslele, din toate partidele; comune, zemstve până și Liga culturală a femeilor au reprezentanții lor.

În Novembre, acelaș an, se adună Sfatul la Chișinău.

Ședința inaugurală a Sfatului Țării a fost o solemnitate fără de seamă: episcopul rus din Cetatea-Albă, Gavril, îi dă binecuvântarea în limba moldovenească; se face slujba în limba moldovenească pentru întâia dată!

La ședința inaugurală, cel dintâiu care salută congresul este d-l Inculeț care până atunci eră Comisar ajutor trimis dela Petrograd pentru ca să precipite revoluțiunea în Basarabia.

Vorbesc pe rând Ucrainienii, Moldovenii; se rostește partidul socialist-revoluționar, se

rostește partidul socialist-democrat, se rostește reprezentantul cooperațiunilor, se rostește doamna Alistar, reprezentanta Ligii culturale a femeilor; vorbesc un Armean, un Grec, un German, un Evreu, un Polonez. Toate breslele, fără excepțiune, toate, într-un singur glas proclamă independența, autonomia și dreptul la o vieță liberă a Basarabiei.

Iar d-l Inculeț, care până atunci eră șampionul rămânerii în sânul federațiunii rusești, el însuș e așă furat de avântul general, că acceptă să prezideze el acest Sfat al Țării.

Sfatul Țării a început organizarea țării. A constituit un guvern în capul căruia eră d-l Erhan, până atunci prezident al grupului țărănesc. Dar, lipsit de armată, lipsit de bani, în mijlocul vâltoarei pe care o provocă plecarea de pe front în massă a regimentelor rusești, cu fugari cari constituiau tot felul de comitete, cu bande cari se dădeau la tot felul de atentate, starea acestui guvern provizoriu a început să fie de o precaritate neliniștitoare.

Deaci înainte începe să se lege istoria Basarabiei de istoria Moldovei. Țin însă să vă atrag atenția că atât la adunarea congresului din Octombrie, cât și la constituirea Sfatului Țării, noi din regat, n'am avut nici un amestec. Cu toate forțele încordate, cu toată atenția pironită asupra frontului, Moldova căută numai săși apere existența ei contra bolșevismului care dezorganizase un front și amenință să-i dezorganizeze țara. Astfel că nici un picior de dincoace de Prut nu eră în Basarabia în momentul când ea, dela dânsa singură, a constituit și congresul și pe urmă Sfatul Țării.

Ca bază, este imposibil să regăsești, la toate adunările cari au constituit Statele independente ieșite din Rusia, cheme-se ele Finlanda, Estonia, Lituania, cum voiți, nicăiri nu veți găsi o adunare având la bază liberul arbitru cum l-a avut Sfatul Țării, democrația cea mai perfectă, cum a avut-o Sfatul Țării.

Când ordinea s'a primejduit până la cataclism, doi din directori, Christi și Pelivan, au fost la Iași. Cel dintâiu gând al lor a fost să ceară ajutor șefului armatei rusești, general Cerbacef. Bietul om însă, pe vremea aceea eră în aș

hal, încât trupele române trebuiau să-l păzească contra trupelor rusești.

După lungi dezbateri în Sfatul Țării, după multe sbuciumări s'a hotărât o cerere formală, care a fost iscălită de directorul dela interne și de directorul pentru afacerile străine de a se da un regiment ardelenesc și guvernul român a dat ordin ca 1000 de ardeleni, cari erau pe drum, prizonieri schimbați, liberi, și cari trebuiau să reintre în România, să se oprească la Chișinău pentru a fi la dispoziția Sfatului Țării.

Ce s-a petrecut cu acea miie de Ardeleni? Sunt și astăzi în București, la Cameră și Senat, oameni cari pot spune: fără să știe pentru ce, dezarmați fiind, aproape treziți din somn, revoluționarii, cari puseseră mâna pe Chișinău, i-au atacat cu puști, cu mitraliere, i-au necinstit și i-au făcut prizonieri.

A fost o clipă teribilă atunci la Chișinău: jumătate din directorat a trebuit să se ascundă, jumătate să fugă în Moldova. Rămăsesse singuri, fiindcă ei nu făceau parte din blocul moldovenesc, d-nii Inculeț și Erhan. Atunci n'a mai fost ezitațiune și s-a chemat armata română să protejeze guvernul legal al țării și să scape țara de prădăciunile bolșevismului.

Așa s'a făcut: au intrat vânătorii, conduși de generalul Broșteanu, și când, la 15 Ianuarie, generalul Broșteanu s'a înfățișat, în Sfatul Țării, a fost aclamat și salutat de unanimitatea adunării. Atunci, la adăpostul ordinii restabilite de armata română, s'a făcut un pas înainte și s'a proclamat „Res publica” democrației moldovenești, la Chișinău.

Iată, domnii mei, care eră situațiunea când am fost chemat de aici, la Iași. Supunându-mă unui angajament pe care-l luasem după Consiliul de Coroană dela Cotroceni m'am dus la Iași chemat de M.S. Regele, și am primit cruda sarcină să desbat și să iscălesc pacea învinsului.

Părtași la această chemare au fost de sigur în primul rând acei cari pe urmă au pretins că am fost desemnat de Mackensen. Am minuta procesului verbal al unui Consiliu de Coroană ținut cu guvernul Averescu, cu reprezentanții guvernului Brătianu și cu șefii militari, în care d-l Brătianu a sfătuit obștește pe M.S. Regele, că „dacă este să

se încheie pace, ar fi bine să se cheme cei din București și cu deosebire d-l Marghiloman”. Și s'a invocat ca justificare că „poate cei din București vor obține condițiuni mai bune și, în orice caz, nu vor putea critica pe urmă pacea pe care România îngenunchiată eră silită s'o încheie”.

Vă închipuiți că, ajungând la Iași ca să consum acest holocaust, cu câtă evlavie m'am uitat la aurora care luminează orizontul dinspre Basarabia, când am fost pus în curent cu mișcarea națională care se produsese.

Îndată ce Barabia a constatat că grație armatei române s'a restabilit ordinea și că prin ea, o viață normală a reînceput spontan, în toate unghiurile. S'au produs mișcări pentru unire: la Bălți, zemstva în unanimitate a proclamat unirea cu România și a cerut-o în scris; o altă delegație a tuturor fruntașilor, foști demnitari ai Rusiei, mari proprietari, negustori, preoți, fusese dejă la Iași să ceară formal unirea cu România; la Soroca, breslele întrunite au cerut și ele unirea cu România; se anunțase meetinguri de acelaș fel la Orhei, Bender, Chișinău și mișcarea eră așr de mare, vântul bătea așa de tare, că directorii au fost siliți să împiedice unele întruniri tocmai ca să nu se accelereze mișcarea aceasta către România.

N'am pierdut o secundă din vedere Basarabia. Aveam două căi de acces: ori să iau act de toate mișcările populare cari se produsese și să fac ca și celelalte să se poată rosti, ori să iau calea cea mai grea: să mă înțeleg cu Sfatul Țării.

Calea era cea mai grea, pentru că știam, că acolo toate intrigile puteau prinde, acolo erau toți adversarii cari trebuiau convinși, acolo erau rusofili ireductibili cari trebuiau reduși.

Când mi-am ales odată calea, am venit la București pentru că, de, domnii mei, faptul eliberării Basarabiei nu se poate examina fără să se știe ce se petrece pe celelalte hotare ale României la epoca aceea. Nu uitați că, pe temeiul preliminarilor dela Bufta, Germanii trecuseră dejă prin sudul Basarabiei, că ei își dăduseră mâna cu Ucraina, că Ucraina eră considerată absolut ca o provincie germană pentru că acolo guvernul Golubovici nu trăir decât sprijinit pe cărjile pe cari i le dăduse Germania, iar Austriacii,

grație păcii făcute cu Ucraina, pătrunseseră pe la Nord, dealungul Nistrului, ajunseseră până la Bender. Basarabia eră într-un clește care, dacă s'ar fi strâns, tot ce am fi edificat noi la Iași sau la Chișinău era edificat în vânt.

Și am venit la București să negociez.

Negocierile le-am dus între 14 și 18 Marte, întâiu cu d-l de Kühlmann.

Atmosfera nu era prielnică. Arion și cu mine nu acceptam formula pentru petrol și eră o stare de iritațiune în tratativele noastre care făcea foarte grea introduțiunea chestiunii Basarabiei. Am avut o clipă de fericire: a fost rivalitatea între aliați pe chestiunea petrolului; un moment de discordare s'a produs și am putut scăpa cu o formulă vagă de promisiune. Am strecurat atunci din nou cererea Basarabiei la care ni s'a răspuns în fine: mână liberă, cu o condițiune: să nu aduc complicațiuni cu Ucraina.

Cu austriacii, cu contele Czernin, a fost negociațiunea mai grea. Contele Czernin formulase o condițiune: ca armata română să puie la dispozițiunea aliaților pe frontul de Sud-est un batalion pentru ca să adeverească așf că guvernul din Iași a rupt definitiv cu Antanta. Asta eră ultima condițiune pe care o lăsase, plecând, în scris, contele Czernin. Din fericire înlocuitorul lui, d-l de Koerner, eră un om care a înțeles și ineleganța cererii și imposibilitatea morală pentru România de a o accepta. Și, încetul cu încetul, făgăduind o mică rectificare de graniță basarabeană, la 10 km spre Apus de Hotin, am obținut și dela cei cari se coboriseră pe marginea de Nord a Basarabiei mână liberă.

Cu aceste două gajuri în mână am sburat la Iași.

Nu întrebuițez un termen exagerat fără să-mi dau seama: trebuia să sbor, domnii mei, pentru că dejr situațiunea lui Kühlmann se slăbise; atacat cu violență de partidul militar, în special de Ludendorff, care-l acuză că a cedat diplomației române asupra celor două puncte la care ținea mai mult statul major german, adică: plecarea regelui din țară până la pacea generală și dezarmarea armatei; atacat pe această chestiune, Kühlmann, mâine putea să cadă, cum a și căzut și, dacă partidul militar dădef pe

succesorul lui, tot ce putusem clădi în privința Basarabiei ar fi fost clădit pe nisip. Iar pentru Czernin izbucnise dejr scandalul cu scrisorile principelui Sixt de Bourbon și toată lumea simțiă că Czernin, dintr'o clipă într'alta, se va retrage neputând admite ca pe deasupra capului lui să se facă negocieri când el, care aveă răspunderea, nu știă nimic. Ca succesor al lui se desemnă dejr un maghiar și-mi ziceam: dacă maghiarul va fi succesorul lui Czernin, orice aranjament binevoitor pentru România în privința Basarabiei eră și el caduc. Deaceea eram grăbit, domnii mei. Trebuia să fie fapt împlinit!

Cum am ajuns la Iași, m'am pus în contact cu Inculeț și cu Ciugureanu, care înlocuise de curând pe Erhan în capul directoratului, și cu bunul Pantelimon Halippa. Conferința noastră a fost lungă. Ciugureanu și-a dat mâna îndată cu noi; Halippa, foc și inimă pentru nația lui, a fost și mai lesne în curentele noastre. Ieșit din popor fiu al democrației, Halippa se temer numai de un lucru: ca nu cumva noi, cari reprezentam partidul conservator, să dărâăm bazele democratice ale așezământului făcut la Chișinău, și-mi cereă, ca probă, să admit votul femeiei. Ne-am împăcat lesne angajându-ne că nu ne vom atinge de drepturile politice ale femeilor în ceea ce privește adunările provinciale. Însă d-l Inculeț rezistr, și atunci, am făcut apel la d-l Stere. Sângele lui basarabean, cultura lui rară, suferințele tinereții lui, îi dădeau un prestigiu neasemănat în Basarabia și aș fi fost un mare culpabil dacă, hotărât să nu brutalizez, hotărât să nu întrbuințez, nici o impunere nici morală, nici materială pentru ca Sfatul Țării să se pronunțe în deplină libertate, aș fi trecut pe lângă un asemenea auxiliar fără să fac apel la dânsul.

Și, în ziua de 23 Marte, am ținut un Consiliu de miniștri, iarăș cu cele trei personaje basarabene și cu d-l Stere și am ieșit din acel Consiliu mână în mână jurând că suntem frați pentru vecie.

Au plecat imediat pentru Chișinău Inculeț, Halippa, Ciugureanu, Stere. Eră hotărât că la rândul meu voiu sosi acolo pentru ziua de 26.

În ajun primesc depeșă că nu e nimic încă terminat și să mai amân plecarea. Eu, care

aveam temeiurile mele ca să fiu grăbit, eu care știam că bietul popor basarabean nu fusese 100 de ani sub domnia rusească fără să contracteze boala nehotărârii, am răspuns telegramei că viu imediat și am plecat. Am plecat cu Mitilneu, ministru de justiție, cu generalul Hârjeu, cu Gârleșteanu, Corteanu și cu generalul Mircescu care s'a alipit pe lângă noi neavând însă nici un comandament în Basarabia. Am sosit în dimineața de 26 la Chișinău. Pe peronul gării membrii directoratului în afară de d-l Inculeț care a venit la sfârșit. Arhiepiscopul Gurie ne-a ieșit înainte. Pe urmă, cu generalul Hârjeu, am trecut pe frontul întâiu al escadronului de cavalerie basarabeană pe care l-a prezentat generalul Brăescu, ministrul de războiu basarabean, pe urmă pe frontul batalionului de vânători român.

Ziua de 26 a fost toată întrebuițată în conferințe. Ce puteam face eu, eră numai la suprafață; cine lucra în păturile adânci erau Stere, Cazacu, Costin, Niță, Serghie, profesorul Cădere.

Stere, zicea glumind, că a făcut kilometri de vorbărie. Fapt este, că a ținut 28 de cuvântări și, după propria lui expresiune, făcând cu nebunii pe mai nebunul decât dâșii. Însă spre seară se desemnă tot mai mult voința blocului moldovenesc, pe care-l conducea Halippa, de a impune părerea lui de unire definitivă cu România.

În dimineața zilei de 27, după ce văzusem în ajun preoțimea basarabeană, reprezentanții comunităților, reprezentanții nobilimii, reprezentanții comerțului, după ce avusesem conferințe cu conducătorii, în dimineața de 27 nu mai eră decât o singură rezistență, aceea a d-lui Țigancko, când din întâmplare, se răspândește șvonul fals că avem intențiunea de a restabili pe proprietari, pământurile expropriate în favoarea poporului și deodată se produce iarăș spărtură în blocul țărănesc și Savenco ne face o întregă răsturnare a situațiunii. A ajuns însă cuvântul meu, că vom respecta legile țării, ca să putem procede la formularea condițiunilor pe baza cărora se putea alipi Basarabia de România.

La 3 ore mă duc la Sfatul Țării. Am precauțiunea să pătrund numai cu prietenii civili cari erau pe lângă mine. Nici o uniformă nu s'a văzut în Sfatul Țării, nici o uniformă împrejurul

Sfatului Țării. Intru în sala de ședințe. Sala mă primește în picioare, afară de grupul rezistenților care, ca demonstrațiune, nu s'a sculat. Iau cuvântul ca să arat ce beneficii pentru Basarabia, ce mântuire pentru neamul întreg dacă unirea se va face.

Am pus, domnii mei, toată căldura de care sunt capabil, tot darul de convingere și vedeam cum cuvintele mele prind, căci unul câte unul rezistenții se sculau și la sfârșitul cuvântării mele, toată sala era în picioare.

Am declarat atunci, după ce am depus pe masa biuroului condițiunile formulate în dimineața aceea cu reprezentanții grupurilor, că, pentru a lăsf Sfatului Țării deplina lui libertate de judecată, mă retrag împreună cu toți prietenii veniți din regat. Și de fapt ne-am dus la Cercul militar unde am așteptat rezultatul discuțiunilor.

La Cercul militar ni s'a făcut o primire caldă, dar clipele păreau zile, orele luni, treceă timpul și nu veniă nici un răspuns. Sfatul Țării deliberr după obiceiul de acolo: fiecare partid aveă sala lui și discută cu infinită aprindere. Se face 5, se face 6, ajungem la 7, se întunecă și nici un răspuns dela Sfatul Țării. Vă închipuiți ce înfrigurare eră pe noi la ideea că cineva necunoscut a putut aduce surparea conferinței, când apare colonelul Condeescu din jandarmerie. Venise în fuga mare să anunțe că majoritatea se rostise în favoarea moțiunii blocului țărănesc.

Cea dintăiu bătălie se dăduse pe chestiunea votului și anume: dacă se votă pe față și cu apel nominal sau nu, și majoritatea orânduise votul pe față. Bătălia era câștigată, intrigi nu se mai puteau produce, acei cari trăgeau pe dedesubt itele nu mai puteau exercitr arta lor și era sigur astădată că votul va fi așr cum îl așteptam. De fapt, ni se spuse că, cu mare majoritate, Sfatul Țării, cu apel nominal, a votat unirea cu România.

Domnii mei, plecăm de astă dată în cortej pompos oficial către Sfatul Țării. Cu noi, toți generalii, ofițerii superiori, escortă de cavalerie basarabeană în cap, escorta lăncierilor români în spate. Ajungem la Sfatul Țării. Cel dintăiu pe care îl întâlnesc e Stere. Mă duc la dânsul să-l felicit. Atât a putut să spuie: „S'a votat”. Și mi-a

căzut în brațe în clocote de plâns. Minute întregi n'a putut rosti un cuvânt.

Mai departe, pe scară, doctorul Cazacu, de obicei atât de stăpân pe dânsul cu vorbirea aspră și ascuțită pe care o cunoașteți, în imposibilitate de a rosti o vorbă, ochii lui plini de lacrimi, grăind ceea ce nu putea să spuie cuvântul lui, iar general Hârjeu, în care se deșteptase vechiul sânge basarabean, ștergând lacrimi furtive, m'a îmbrățișat mulțumindu-mi că i-a fost dat să trăească alături de mine aceste clipe nemuritoare. Nu vă mai spui, domnii mei, în ce stare eram eu: cu cleștele nu mi-ai fi putut smulge o vorbă.

Gândiți-vă: eu, trădătorul, aveam norocul să iau de mână Basarabia, s'o duc la Patria-Mumă!

Intrăm, oficialitatea română într'o sală mică unde trebuie să așteptăm ca să se facă din nou rândueală. Apoi suntem introduși în Sfatul Țării și raportorul ne comunică că Sfatul Țării a votat unirea prin 86 de voturi pentru, contra fiind 3 și abținuți 30. E cel mai mare număr de votanți care vreodată s'a rostit în Sfatul Țării în tot timpul cât a fost în sesiune.

Am luat atunci cuvântul. Sala se schimbase: toată lumea eră în picioare, ciorchini omenеști pe toate marginile sălii. Și atunci, am rostit următoarele vorbe.

„În numele poporului românesc și al Regelui României, cu adâncă emoțiune și cu falnică mândrie, iau act de hotărîrea quasi unanimă a Sfatul Țării. La rândul meu, declar, că de astăzi înainte, Basarabia este pentru vecie unită cu România.

În aceste clipe mari să ne închinăm cu smerenie în fața geniului rasei noastre care după o despărțire de un veac și mai bine găsește singur calea firească să o ducă la mântuire, calea firească arătată de istorie. Să ne unim cu toții inimile și să strigăm, împreună și cu cei ce s'au abținut, Trăească România una și nedespărțită!”

În sală, explozia unei emoțiuni ne mai pomenite. Nu mai eră bucurie, eră delir: generații noștri cădeau în brațele deputaților, soldații sărutau pe ofițeri; iar noi trăiam niște clipe de fericire nespūsă.

N'a mai fost cortej, domnii mei, n'a mai fost paradă, a fost o mulțime în delir, ca un po-

top, se duceă spre catedrală. Iar în vasta biserică din Chișinău, luminată ca într'o seară de Paști, episcopul Gurie proclamă pe Regele Ferdinand și pe Regina Maria, Domni stăpânitori ai Basarabiei și oficiază un Te-deum solemn.

Domnii mei, în mulțimea aceea, în care erau oameni din toate clasele, de toate religiunile, așa de unanim a fost sentimentul național că nu s'a înregistrat o vorbă de contestațiune: nu s'a exprimat un gest de opunere.

Și astăzi, domnii mei, profit de această ocaziune ca să mă închin cu slavă înaintea modeștilor deputați din Sfatul Țării. Erau acolo oameni de multe ori cu cultură rudimentară: erau acolo oameni aproape sărmani, ieșiți din popor; unul, dar unul, nu și-a precupețit votul!

Și-au apărat cu cerbicie convicțiunile, au rămas unii dintre dânsii ireductibili; pe alții i-a rupt apa dar n'a fost unul care să fi negociat ceva pentru dânsul, nu a fost unul căruia să-i fi putut face necinstea cineva să-i propună ceva.

Ei, domnii mei, când eliberarea Basarabiei s'a făcut pe bază de liber arbitru, de rostire democratică și printr'un act curat ca apa de cristal, nu mai poate nimeni să-i tăgăduiască legitimitatea și procesul este pentru totdeauna închis.

Așa s'a săvârșit, domnii mei, actul sfânt al unirii Basarabiei. Cu dânsul, când am fost silit să mă retrag, la sfârșitul anului 1918, puteam să-mi încheiu activitatea politică și aș fi făcut-o voios dacă aș fi fost tratat nu cu recunoștință, pentru că nu cer firii omenеști sentimente extraordinare dar dacă aș fi fost tratat cu decență.

Dar nu trecuse o lună dela retragerea mea, domnii mei, și când a mvăzut că puhoiul calomniei a rupt orice zăgaz, când am constat căineala cu care toți acei cari au tremurat odinioară pentru răspunderile lor, mă atacau, când am constat că toți cari au păcătuit, prin faptă sau lipsă de prevedere, căutau să mă încarce cu toate păcatele pe cari ei aveau să le ispășească, am ridicat capul, mi-am încordat nervii, și am rămas la postul meu.

Nu aveam să mă apăr pe mine, știam că istoria – nu istoria pe care o fac polemicele de partid, dar istoria pe care o sapă realitatea faptelor – că acea istorie îmi va da dreptate; dar aveam

de apărat, domnii mei, cinstea partidului meu care nu trebuie o clipă măcar să poată fi bănuțit că a suportat în fruntea lui un om care, într'un anume moment a slujit alte interese decât interesele țării lui.

Și astăzi, domnii mei, lumina e făcută; soarta mi-a dat revanșa care mi-o datora.

Cu toate acestea n'a sunat ceasul când poți să zici: sloboade, Doamne, pe robul tău.

Da, domnii mei, țara noastră a crescut, dar vaza ei nu a crescut. Prin vina noastră, n'am știut să ne adaptăm vremurilor noi. Am rămas încălciți în politică îngustă de partide, cu polemicele de persoane, cu pismuirile ei. A rezultat de aici o slăbire generală de Stat. Avem pe granițele noastre vecini cari ne pândesc și ar fi mare păcat dacă s'ar acredita acel că porcul acesta al României este slăbit, cum ar fi tot așa de mare păcat dacă ar trece drept adevăr că corupțiunea

în România falsifică toate ruajele acțiunii de Stat. Și, cum dorim, domnii mei, o țară puternică, o țară rânduită la care puterea morală să fie egală cu puterea materială, nu rămâne decât să îndemn pe toți acei cari, prin acțiunea lor politică sau prin vieța lor privată, pot statornici pilde în țara aceasta, ca toți acei cari, prin experiența lor pot fi încă puncte de razim pentru reconstituirea de forțe, să rămâie în popor; și pentru că eu cred, domnii mei, că suntem în stare de a aduce această contribuțiune țării, aici, în mijlocul unor oameni de bine, eu nu pot ridică decât un toast și ca o ultimă rugăciune către Atotputernicul, care a fost așa de blând, așa de darnic, așa de ocrotitor cu România: să dea oamenilor mintea cea bună, și ridic paharul meu, domnii mei, într'o strângere la un loc a oamenilor de bine, pentru întremarea Patriei noastre”.

Aniversarea Unirii Basarabiei. Discursul rostit de Alexandru Marghiloman la banchetul de la Athenee Palace

Rezumat. În 1924, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani și a aniversării Unirii Basarabiei cu România, Alexandru Marghiloman a fost sărbătorit de rude, prieteni și apropiați în București, la Athene Palace, prilej cu care a rostit emoționantul discurs „Aniversarea Unirii Basarabiei,” fiind onorat cu o medalie jubilară și un volum omagial.

Pentru autenticitatea mesajului, am păstrat forma originală a discursului lui Alexandru Marghiloman și în final am atașat o reproducere a paginii de gardă a volumului.

Cuvinte-cheie: Alexandru Marghiloman, aniversare 70 de ani, București, Athene Palace, discurs „Aniversarea Unirii Basarabiei,” medalie jubilară, volum omagial.

Anniversary of the Union of Bessarabia. Speech by Alexandru Marghiloman at the Athenee Palace Banquet

Abstract. În 1924, on the occasion of his 70th birthday and the anniversary of the Union of Bessarabia with Romania, Alexandru Marghiloman was celebrated by relatives, friends and nears in Bucharest, at Athene Palace, on the occasion of which he delivered the emotional speech “Anniversary of the Union of Bessarabia”, was honored with a jubilee medal and a homage volume.

For the authenticity of the message, we keep the original form of Alexandru Marghiloman's speech and finally attach a reproduction of the volume cover page.

Keywords: Alexandru Marghiloman, 70th anniversary, Bucharest, Athene Palace, speech “Anniversary of the Union of Bessarabia”, jubilee medal, homage volume.